

Kansalliskirjasto
Kirjastoverkkopalvelut
Matias Frosterus, Matti Pitkälä, Marja-Liisa Seppälä
2023

Metatietosanaston kehittämissuunnitelma

Johdanto

[Metatietosanasto](#) on Kansalliskirjaston ylläpitämä sanasto, joka sisältää aineistojen ja toimijoiden kuvailussa tarvittavia suomen- ja ruotsinkielisiä termejä ja ilmauksia. Tämä dokumentti kuvaa Metatietosanaston roolia ja tarkoitusta kirjasto- ja laajemmin koko kulttuuriperintösektorin kuvailevan metatiedon tuotannon kentällä. Dokumentin tavoitteena on muodostaa kuva niistä tarpeista ja haasteista, joihin Metatietosanasto vastaa, ja toisaalta määritellä ne kuvailun tuen osa-alueet, jotka rajautuvat sanaston ulkopuolelle. Dokumentti sisältää myös sanaston kehityksen tiekartan lähivuosille.

Vuoden 2020 keväällä Kansalliskirjasto julkisti [Metatietovisionsa](#), joka tarjoaa Kansalliskirjaston näkemyksiä kuvailevan metatiedon tuotantoon ja käyttöön liittyen 2020-luvulla. Vision keskeisimpiä viestejä ovat tarve laadukkaaseen ja yhteentoimivaan metatietoon, tarve yhteistyöhön sen tuotannossa sekä Kansalliskirjaston mahdollistava rooli. Metatietosanaston käyttö kuvailussa edistää metatiedon yhteentoimivuutta ja mahdollistaa sen konekäsittelyä linkitetyn datan periaatteiden mukaisesti. Metatietosanaston käyttö ei ole rajattu vain kirjastosektorille vaan sen käyttö laajemmin parantaa tietojen ristiinkäyttömahdollisuuksia ja mahdollistaa esimerkiksi Finnaan parempaa datankäsittelyä. Kansalliskirjasto ylläpitää sanastoa, mutta sen sisällöstä suurin osa tulee kansallisten kuvailun asiantuntijaryhmien kautta. Voidaan siis sanoa, että Metatietosanasto toteuttaa Metatietovisiota monesta eri näkökulmasta.

Metatietosanasto pähkinänkuoressa

Metatietosanasto on aineistojen kuvailussa tarvittavien RDA-kuvailusääntöjen ([Resource Description and Access](#)) mukaisten termien ja ilmausten kokonaisuus. Sanaston termien käyttö vakiinnuttaa kuvailevan metatiedon sanastoa ja samalla yhtenäistää kuvailua tiedonhaun tuloksellisuuden edistämiseksi. Sanasto helpottaa metatiedon tuotantoa kokoamalla ja selkeyttämällä kuvailussa tarvittavaa sanastoa, ilmauksia ja käsitteitä.

Metatietosanaston rakenteellinen hierarkia perustuu LRM ([IFLA Library Reference Model](#)) -käsittemallin mukaisesti RDA:n entiteetteihin: teos, ekspressio, manifestaatio, kappale, henkilö, yhteisö, suku sekä niiden väliset suhteet. Sanastossa on käsiteryhminä mukana myös käsittemallin ja RDA:n entiteetit ajanjakso ja paikka, niihin lisätään terminologiaa kun myös näiden entiteettien kuvailussa siirrytään noudattamaan RDA-kuvailusääntöjä.

RDA:n entiteetit ja niihin kuuluvat kuvailuelementit ovat Metatietosanastossa käsiteryhmiä, joihin kuvailuelementteihin liittyvät termit eli käsitteet on sisällytetty. Kaikki käsitteet sisältyvät johonkin ryhmään. Teknisistä syistä joitakin kuvailussa käytettäviä käsitteitä on toistaiseksi jouduttu viemään sanastoon käsiteryhmä-tasolle.

RDA-rakenteen lisäksi Metatietosanastossa on myös toinen ylätaso: Muut kuvailussa tarvittavat käsitteet. Sen tarkoituksena on vastata tarpeisiin laajentaa sanastoa RDA-kuvailusääntöjen määrittelemän sisällön ulkopuolelle. Ensimmäisinä sisältöinä ovat KAM-sektorin (kirjastot, arkistot ja museot) aineistotyyppiluettelo sekä teos- ja ekspressioauktoriteettitietueissa tarvittavat MARC 21 -formaatin mukaiset käsitteet.

Metatietosanasto tukee ja on kansallisena tietovarantona osa kansallisten kuvailun asiantuntijaryhmien määrittelemää ja RDA:han perustuvaa suomalaista kuvailukäytäntöä. Sanasto ei sisällä kuvailusäännöstöä eikä sovellusohjeita; asiantuntijaryhmien kuvailuohjeissa tai -oppaissa¹ viitataan tarvittaessa sanastoon, kun sanaston termejä on tarkoitus käyttää kuvailussa, olipa kyse sitten RDA:sta tulevista termeistä tai sanastoon kuuluvista kansallisista termeistä. Sanastossa ei ohjeisteta miten termejä esimerkiksi MARC 21-formaatissa käytetään, mutta termeihin voidaan perustelluissa tapauksissa lisätä käyttöesimerkkejä, mahdollisten käyttöhuomautusten ja määritelmien lisäksi. Sanaston etusivulla on linkki kuvailuryhmien [RDA-kuvailu MARC 21 -formaattilla](#)-sivustolle.

Sanastossa ei ole ohjeita sen sisältöjen käyttöön kirjastojärjestelmissä tai muissa kuvailujärjestelmissä.

Sanastoa ylläpitää Kansalliskirjasto. Terminologian osalta kehittämisessä ovat keskeisessä roolissa [kansalliset kuvailun asiantuntijaryhmät](#):

- Kuvailevan metatiedon asiantuntijaryhmä (Kumea)
- Toimijakuvailun asiantuntijaverkosto (ToiKu)
- Musiikin metatiedon asiantuntijaryhmä (Muusa)
- Sisällönkuvailun asiantuntijaryhmä (Sisku)
- Kuvailustandardiryhmä (Kusti).

Sanaston teknisen kehittämisen tukena Kansalliskirjastossa toimii Metatietosanaston ylläpitoryhmä, johon kuuluu kuvailun ja kuvailusääntöjen asiantuntijoita sekä sanaston teknisestä ylläpidosta vastaava asiantuntija. Sanaston ruotsinkielinen versio tuotetaan Åbo Akademin kirjastossa.

Metatietosanasto on vapaasti selattavissa ja käytettävissä Kansalliskirjaston [Finto-palvelussa](#).

Lisätietoa sanastosta on saatavana [Kansalliskirjaston verkkosivuilta](#), [Metatietosanaston asiakaswikistä](#) tai sähköpostitse osoitteesta met-sanasto@helsinki.fi.

¹ [RDA-kuvailu MARC 21 -formaattilla](#) -sivusto

Metatietosanaston hyödyt

Metatietosanasto tarjoaa myös kirjastoalan kansainvälisiä (mm. RDA:n ja MARC 21:n) sanastoja täydentäviä kansallisia termejä, jotka tukevat kansallisten sopeutumien toteuttamista kuvailussa. Kansallinen sanasto alentaa kynnystä kansainvälisten sanastojen ja tietomallien käyttämiseen suomalaisissa kirjastoissa, mikä lisää suomalaisten metatietojen yhteentoimivuutta kansainvälisesti.

Metatietosanasto on tarvittaessa laajennettavissa muunkin kuin kirjastolähtöisen aineiston (s.o. julkaistun aineiston) kuvailua tukevaksi. Kuvailuyhteistyö arkistojen ja museoiden kanssa poikii esim. aineiston tyypittelyyn termejä, jotka ovat kompromissejä erityyppisistä aineistoista ja tietomalleista (esim. arkistojen EAD:stä ja museoiden Spectrumista). Pienimpien yhteisten nimittäjien etsiminen auttaa kulttuuriperintösektorien aineistojen tasapuoliseen näkyvyyteen erilaisissa tiedonhakuympäristöissä (mm. Finnassa).

Metatietosanasto on järjestelmäriippumaton, mutta linkittyy järjestelmiin niissä käytettävien tietomallien kautta. Suomalaisissa kirjastoissa yleisimmin käytössä oleva formaatti MARC 21 - ja jatkossa ehkä BIBFRAME-tietomalli – otetaan huomioon Metatietosanastossa kansallisten laajennosten osalta. Tämä kaikki yhtenäistää kuvailua ja antaa tiedonhakuun kattavuutta ja tarkentamismahdollisuuksia.

Metatietosanasto soveltuu käytettäväksi ns. linkitetyn datan tai linkitettyjen metatietojen tuotantoympäristössä. Jokaisen käsitteen ja käsiteryhmän yhteydessä oleva tunniste varmistaa näiden pysyvyyden, vaikka termi tai sen kieli muuttuisi. Metatietosanaston termien käyttö kuvailussa on ekonomista etenkin kuvailun muutostilanteissa, esim. tehtäessä takautuvia muutoksia tietokantoihin.

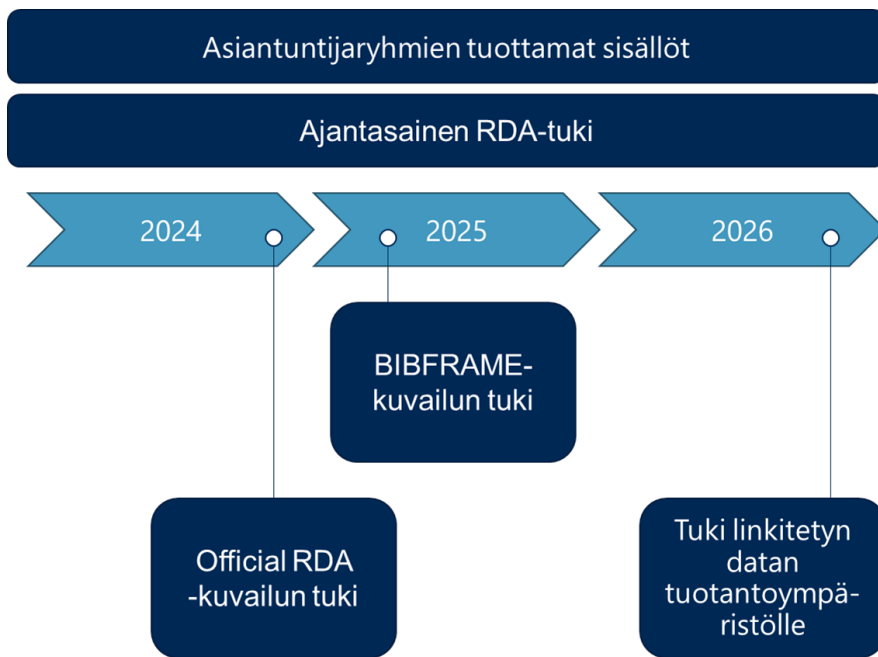
Kuvailijan tulevaisuuden käyttöliittymässä Metatietosanasto on käytetyin bibliografisen kuvailun sanasto, joka antaa vaihtoehtoisten termien listan suurimpaan osaan kuvailuelementtejä ja yhtenäistää näin ratkaisevasti kirjastosektorilla tehtävää kuvailua. Yhtenäinen kuvailu säilyttää arvonsa myös pitkällä aikavälillä, mm. säilyttämisen ja tutkimuksen kohteena.

Metatietosanaston tuotanto

Suuri osa Metatietosanaston sisällöstä tulee suoraan RDA-kuvailusäännöistä ja tältä osin sanastoa päivitetään niin että se vastaa kulloinkin käytössä olevaa suomenkielistä RDA-versiota. Muut uudet sisällöt sanastoon tulevat kansallisten kuvailun asiantuntijaryhmien kautta. Ryhmät päättävät uusista sisällöistä ja ilmoittavat päätöksensä sanaston ylläpitäjälle, joka vie muutokset sanastoon. Suurempien kokonaisuuksien osalta sisällöt viedään sanastoon ohjelmallisesti.

Kuvailuryhmien ulkopuolelta ehdotuksia uusiksi sisällöiksi sanastoon voi tehdä joko sanaston etusivulta löytyvällä palautelomakkeella tai sähköpostitse osoitteeseen met-sanasto@helsinki.fi. Myös nämä ehdotukset käsitellään kuvailun asiantuntijaryhmissä. Samoja kanavia voi käyttää myös muussa sanastoa koskevassa viestinnässä, esimerkiksi jos toivotaan termille uutta käyttöhuomautusta tai määritelmää.

Tiekartta

Tulevien vuosien keskeisimmät kehittämiskohteet Metatietosanaston osalta liittyvät kuvailun muutoksen tukemiseen. Uudistunut RDA (Official RDA) otetaan käyttöön asteittain vuoden 2024 loppupuolella, jolloin myös Metatietosanasto tukee kattavasti uutta RDA-versiota. Vuosien 2023 ja 2024 aikana kuvailuyhteistyö tiivistyy KAM-sektorilla ja Metatietosanastoa hyödynnetään monipuolisemmin myös kirjastosektorin ulkopuolella, mikä tarkoittaa esimerkiksi arkistoaineiston kuvailussa tarvittavien termien määrän kasvua.

Metatietosanaston teknistä kehitystä tehdään intensiivisesti Linkitetty kirjastodata -projektissa, joka kehittää BIBFRAME-tietomallia suomalaisen bibliografisen kuvailun käyttöön. Tietomallin versio 1.0 julkaistaan vuoden 2024 lopulla, jonka jälkeen myös Metatietosanasto tukee BIBFRAME-pohjaista kuvailua.